

Laan van Poot, HALO-terrein

Gemeente Den Haag

Inventariserend Veldonderzoek-boringen

Afdeling Archeologie

Dienst Stadsbeheer

HAR 1607

Colofon

Onderzoek: Laan van Poot – HALO-terrein gemeente Den Haag. Inventariserend Veldonderzoek-boringen

Auteur: E.C. Rieffe

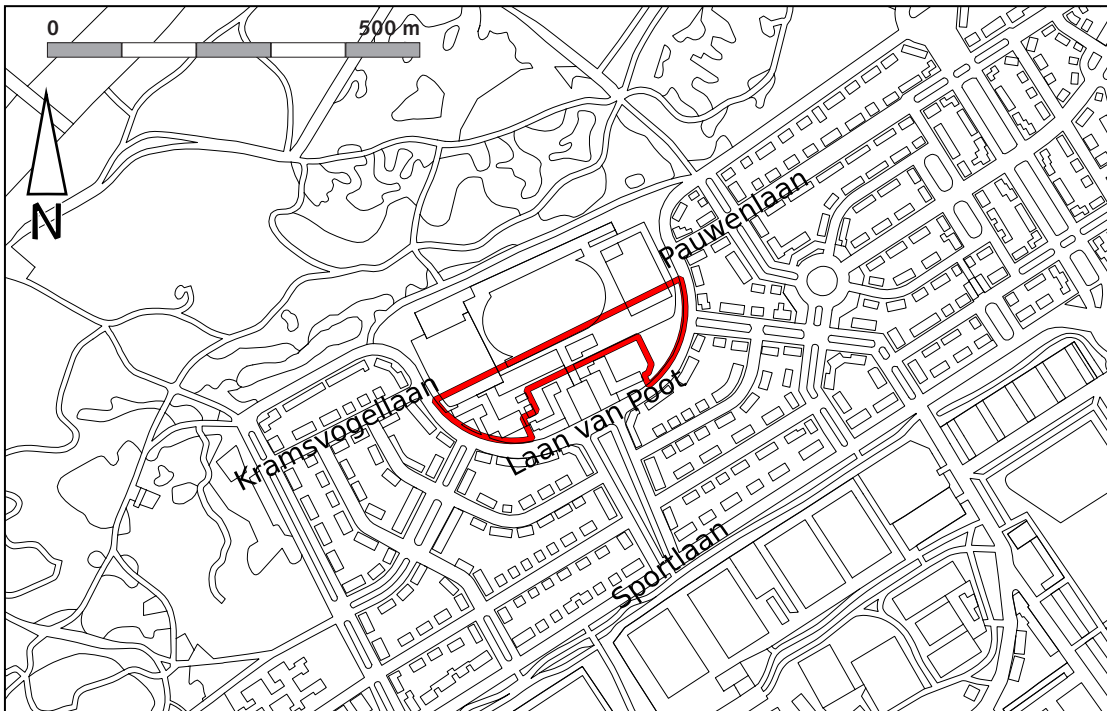
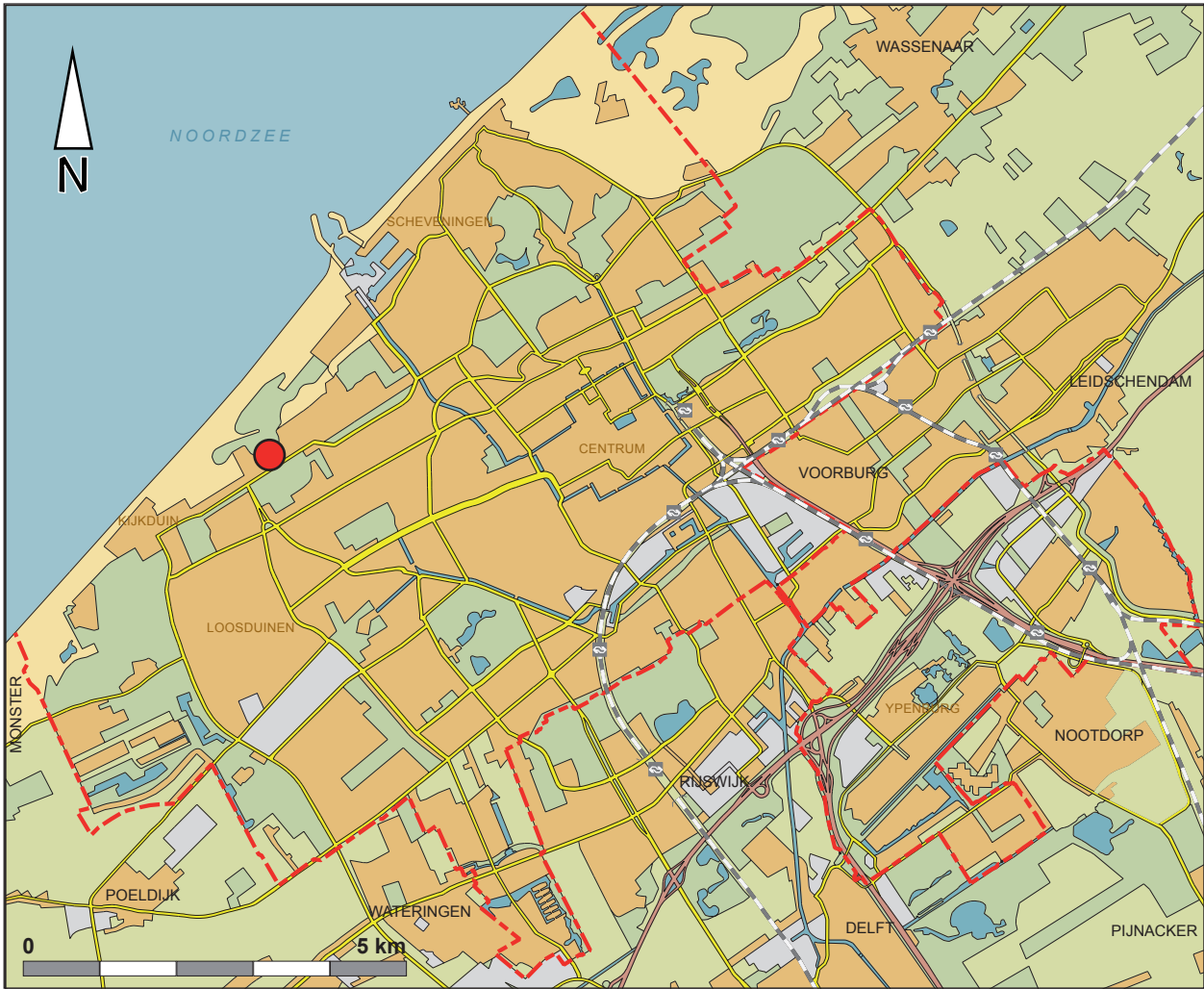
Uitgave: Afdeling Archeologie Dienst Stadsbeheer
gemeente Den Haag

Haagse Archeologische Rapportage nummer 1607

Den Haag, 2016

ISBN: 978-94-6067-197-5

Administratieve gegevens en samenvatting	5
1 Inleiding	6
2 Bekende gegevens	7
2.1 Geologie	7
Algemeen	7
Plangebied	8
2.2 Archeologie en vroege geschiedenis	8
2.3 Recente gebruiksgeschiedenis	8
2.4 De huidige en toekomstige situatie	9
2.5 De gespecificeerde archeologische verwachting	9
3 Het booronderzoek	10
3.1 Doelstellingen en methode	10
3.2 Resultaten en interpretatie	10
Interpretatie	12
3.3 Beantwoording onderzoeksvragen	13
4 Conclusie en selectieadvies	14
Literatuur	15
Verantwoording afbeeldingen	15
Bijlage 1: Tabel perioden en laagindeling	16
Bijlage 2: Boorgegevens	17

 Plangebied

Afb. 1 Het plangebied geprojecteerd op de topografische kaart.

Administratieve gegevens en samenvatting

Administratieve gegevens	
Projectcode	LVP15b
Gemeente	Den Haag
Toponiem	Laan van Poot – HALO-terrein
OM-nummer	3978068100
Kaartblad	30D
Coördinaten	76552 - 454854
Kadastrale aanduiding	GVH31 AO2679; 3010; 3313
Oppervlakte plangebied	2 ha
NAP-hoogten	Tussen 2,2 en 3,6 m + NAP
Grondwaterpeil of -trap	Tussen 1 en 1,5 m + NAP
Opdrachtgever	DSO-grondzaken, gemeente Den Haag
Uitvoerder	Afdeling Archeologie Dienst Stadsbeheer gemeente Den Haag
Bevoegd gezag	B & W gemeente Den Haag
Datum veldwerk	2 tot en met 10 november 2015
Datum rapportage	Februari 2016
Autorisatie	J.A. Waasdorp
Beheer en plaats documentatie/vondsten	Afdeling Archeologie Dienst Stadsbeheer gemeente Den Haag, Spui 70 Den Haag

De afdeling Grondzaken van de Dienst Stedelijke Ontwikkeling (DSO) gaat delen van het sportcomplex aan de Laan van Poot voor woningbouw ontwikkelen. Om in een vroeg stadium inzicht te krijgen in eventueel aanwezige archeologische waarden in het gebied is aan de afdeling Archeologie opdracht gegeven door middel van een inventariserend booronderzoek daar helderheid in te verschaffen. Bij het booronderzoek zijn geen archeologische waarden uit de (late) prehistorie aangetroffen. Bij het onderzoek is wel op uitgebreide schaal het oude maaiveld uit de (late) middeleeuwen en nieuwe tijd herkend. Het maaiveld waarop de eigenaren of pachters van boerderijen zoals "de Klooterswoning", "Wildhoef" of "Daal en Berg" hun bedrijf uitoefenden. Uit deze gebruiksfase is in één boring een vermoedelijke sloot, met daarin enkele fragmenten leer, aangeboord.

1 Inleiding

De afdeling Grondzaken van de Dienst Stedelijke Ontwikkeling (DSO) gaat delen van het sportcomplex aan de Laan van Poot voor woningbouw ontwikkelen. Op de gemeentelijke Archeologische Waarden- en Verwachtingenkaart heeft het gebied een archeologische verwachting (waarde 2).¹ Om in een vroeg stadium inzicht te krijgen in eventueel aanwezige archeologische waarden in het gebied is een archeologisch bureauonderzoek (BO) verricht.² In de gespecificeerde archeologische verwachting werd gesteld dat in het plangebied archeologische waarden uit de (late) prehistorie en middeleeuwen – nieuwe tijd nog intact aanwezig kunnen zijn. Om deze verwachting te toetsen werd in het BO een booronderzoek aanbevolen. Omdat dit advies door het bevoegd gezag is overgenomen heeft de initiatiefnemer aan het team Uitvoering en Onderzoek van de afdeling Archeologie en Natuur- en Milieueducatie opdracht verstrekt voor het uitvoeren van dit vervolgonderzoek. In dit rapport wordt verslag gedaan van de resultaten van het uitgevoerde booronderzoek.

---

1 Alkemade 2011.

2 Meering 2015.

2 Bekende gegevens

2.1 Geologie

Algemeen

In de Haagse regio komen drie fysisch-geografische regio's bij elkaar. In het uiterste oosten wordt het landschap gedomineerd door het westelijke veengebied. In het westen wordt het landschap beheerst door het duingebied met strandwallen en strandvlaktes, terwijl het zuiden van de regio deel uitmaakt van het zuidwestelijke zeekleigebied.³ Een kenmerk van bovengenoemde regio's is dat ze onder invloed van de stijgende zeespiegel hun huidige vorm en uiterlijk hebben gekregen.

Rond 4000 v. Chr. bereikte de zee in dit gebied haar grootste uitbreiding. De kustlijn liep ter hoogte van de lijn Rijswijk-Voorburg-Leidschendam-Voorschoten en werd gemarkeerd door een strandwal, de oudste in de Haagse regio. Deze strandwal loopt in zuidwestelijke richting door tot in het huidige Wateringse Veld. Als een strandwal hoog genoeg was geworden, kwam duinvorming op gang, de zogenaamde Oude Duinen of Laag van Voorburg.⁴

In een periode van ongeveer 2000 jaar verlegde de kustlijn zich door de vorming van nieuwe strandwallen naar het westen toe. Dat gebeurde gefaseerd, waardoor tussen de strandwallen lagere gebieden aanwezig bleven, de strandvlaktes. De zee had nog wel toegang tot de lager gelegen strandvlaktes direct ten zuiden van de strandwal van Den Haag, zoals de kleiige sedimenten die we daar aantreffen bewijzen (Laagpakket van Wormer).

Omstreeks 2000 v. Chr. waren alle strandwallen gevormd en was het achterland grotendeels afgesloten van de zee. Dit leidde tot een stagnatie in de afwatering, waardoor grote moerassen ontstonden. In deze moerassen werd veen gevormd; het zogenaamde Hollandveen. In de loop van het eerste millennium v. Chr. was uiteindelijk het hele gebied bedekt met veen, afgezien van de hoogste delen van de strandwallen. Plaatselijk was dit pakket zelfs enkele meters dik.

Rond 1000 v. Chr. vond een enorme inbraak van de zee plaats waardoor een getijdengebied ontstond in de zuidelijke regio. De grootste getijdengeul, die we kennen als 'de Gantel', erodeerde het uitgestrekte veenpakket. Vanuit de Gantel werden bovendien kleiige sedimenten afgezet die nog steeds het zuidwestelijke deel van Den Haag domineren (Gantellaag). Vanaf het begin van de jaartelling kwam een einde aan de invloed van de Gantel en stopte de sedimentatie.

In het eerste millennium vonden geen grote ontwikkelingen plaats; de afwatering van de Gantel verslechterde, waardoor ten zuidwesten van Den Haag opnieuw veenvorming op gang kwam. In de late middeleeuwen werd het kustgebied geteisterd door grote stormvloed, waarvan de Sint Elizabethsvloed uit 1421 de bekendste is. Voor Den Haag waren de gevolgen tweeledig. Allereerst werd de Gantel opnieuw opengebrouwen en werden vooral in het Westland nieuwe sedimenten afgezet (Laag van Poeldijk). Ten tweede werd door de hernieuwde activiteit van de zee een groot deel van de meest westelijke strandwal weggeslagen. Het vrijkomende zand werd door de zee weer op het land teruggebracht, waarna de wind het verder transporteerde. Het gevolg was dat de kustlijn in zuidoostelijke richting verschoof, en het oude landschap door verstuiwingen met een dikpakket

---

3 Berendsen 2005.

4 In bijlage 1 bevindt zich een tabel waar de archeologische perioden zijn gekoppeld aan de in de tekst genoemde geologische laagpakketten.

zand overdekt raakte. Dit proces vond plaats over een periode van meerdere eeuwen. De reliëfrijke afdekkende zandlaag wordt Laag van Den Haag genoemd.⁵

Plangebied

Volgens de Nieuwe geologische kaart van Den Haag en Rijswijk ligt het plangebied op een smalle strandwal en het daarop opgestoven duin.⁶ Dergelijke hogere en drogere gebieden vormden de voorkeurslocatie voor mensen om zich te vestigen. Bewoning op deze strandwal is mogelijk vanaf de late bronstijd. Dergelijke bewoning is op deze (smalle) strandwal ter hoogte van "EuroPol" (Eisenhowerlaan) aangetoond.⁷

Recente waarnemingen tijdens de rioolvervangings in de Vogelwijk laten zien dat het detailniveau van de geologische kaart niet zo groot is dat deze zondermeer op plangebied-niveau toepasbaar is. Het verloop van veen en dras versus duin en droog verloopt soms aanzienlijk grilliger dan op de kaart staat weergegeven.⁸

2.2 Archeologie en vroege geschiedenis

In het plangebied zelf zijn geen archeologische waarden bekend. Anders ligt dat voor de directe omgeving. Hier zijn verschillende vindplaatsen herkend en onderzocht. Het merendeel hiervan is bij de (recente) rioolvervangings in de Vogelwijk aangetoond. De individueel herkende vindplaatsen maken onderdeel uit van een groter, laatprehistorisch landschap.⁹

In de middeleeuwen wordt het gebied doorsneden door de "Haagse Beek" die min of meer in de strandvlakte ligt. Op de naastliggende strandwallen liggen vanaf dat moment verschillende boerderijen. In de directe omgeving van het plangebied liggen de "Klooterswoning", "Wildhoef" en "Daal en Berg". Op wat groter afstand lagen bijvoorbeeld ook "Houtrust" en "Zorgvliet", de boerderij die zich vanaf de 17de eeuw ontwikkelde tot Catshuis.¹⁰

Ondanks het ontbreken van bekende archeologische waarden in het plangebied zelf, mag de aanwezigheid daarvan op basis van de geologie en bekende archeologische waarden in de omgeving zeker niet worden uitgesloten.

2.3 Recente gebruiksgeschiedenis

Op basis van historisch kaartmateriaal is duidelijk te maken dat het plangebied tot in het begin van de 20ste eeuw een vooral agrarische bestemming had. Het gebied wordt doorsneden door sloten. Andere symbolen en inkleuringen op de zogenaamde "Bonnebladen" wijzen op (glas)tuinbouw. Onderzoek op het Eiberplein heeft van dergelijk grondgebruik ook een grote hoeveelheid sporen in

---

5 Vos e.a. 2007.

6 Vos e.a. 2007

7 Vos e.a. 2007 vpl. 44 en Meurkens en Hamburg 2007.

8 Rieffe e.a. 2014, afb. 7, p. 17.

9 Voor individuele vindplaatsen zie o.a. Stokkel 2010a en 2010b; voor een meer synthetiserend rapport o.a. Rieffe e.a. 2014.

10 Stal 2002, p. 19 e.v.

de vorm van plantbedden opgeleverd.¹¹ Die activiteiten hebben ook zeker voor een ernstige aantasting van het bodemarchief gezorgd.

Verskillende gebouwen binnen het plangebied zijn onderkelderd.¹² Hierdoor is de bodemopbouw op die plaatsen definitief verstoord geraakt.

2.4 De huidige en toekomstige situatie

Ongeveer de helft van het huidige plangebied is bebouwd. De andere helft is in gebruik als sportterrein. De hoogte van het terrein ligt tussen 2,2 en 3,6 m + NAP. De exacte nieuwbouwplannen zijn nog niet bekend, er moet rekening worden gehouden met aanzienlijke bodemingrepen in het (grootste deel van het) plangebied.

2.5 De gespecificeerde archeologische verwachting

Het plangebied heeft een archeologische verwachting voor vindplaatsen vanaf de (late) prehistorie tot vroeghistorische perioden, met een zwaartepunt in de periode vroege tot late ijzertijd. De vindplaatsen in en rond de Vogelwijk laten zien dat het plangebied toen deel uitmaakte van een groter cultuurlandschap met boerderijen en akkers.

Onderzoek in de directe omgeving heeft geen overtuigende aanwijzingen opgeleverd voor bewoning in de Romeinse tijd en vroege middeleeuwen, maar bewoning uit deze perioden komt wel elders in het Haagse duingebied voor en kan daarom niet geheel worden uitgesloten. Mogelijke sporen uit deze perioden kunnen bestaan uit paalsporen van boerderijen met bijgebouwen, afvalkuilen, akkers en perceelsafscheidingsen, maar ook wegen, grafvelden, veenpaden en andere off-site sporen.

Vanaf de late middeleeuwen was het plangebied onbebouwd en in gebruik als akker- en tuinbouwgebied. Mogelijk restanten daarvan, zoals akkers, greppels en verkavelingsloten, kunnen direct onder de ophogingslaag nog aanwezig zijn, maar deze worden niet gezien als behoudenswaardig.

Over het algemeen worden archeologische resten in het Haagse duingebied verwacht op een diepte tussen 0,5 m en 3,5 m + NAP. Gezien de maaiveldhoogte van het plangebied (1,80 – 3,40 m + NAP) en een mogelijk aanwezige ophogingslaag, is de verwachting voor het aantreffen van archeologische waarden het hoogst in de hoger gelegen westelijke deel van het plangebied en het laagst in het laag gelegen oostelijke deel van het plangebied. Archeologische resten en sporen kunnen direct onder de bouwvoor dan wel ophogingslaag worden verwacht.

Onder de bestaande bebouwing in het plangebied is de oorspronkelijke bodemopbouw naar verwachting niet of nauwelijks nog intact. Dat geldt zeker ter plaatse van de aanwezige kelder en verbindingstunnel. De uiterste oostelijke rand van het plangebied ligt nog net binnen een tuinbouwgebied dat hier aan het begin van de vorige eeuw lag. Zoals ook blijkt uit de waarnemingen bij de rioleringswerkzaamheden Vogelwijk fase 3, is de verwachting dat de oorspronkelijke bodem hier niet of nauwelijks nog intact zal zijn.

---

11 Van der Mijle Meijer 2012.

12 Meering 2015.

3 Het booronderzoek

3.1 Doelstellingen en methode

De doelstelling van het booronderzoek was de gespecificeerde archeologische verwachting uit het bureauonderzoek te toetsen. Hiervoor is een Plan van Aanpak (PvA) opgesteld¹³ om vast te stellen of er indicatoren voor een mogelijke vindplaats aanwezig zijn en om de aanwezigheid en dikte van een ophogingslaag vast te stellen. Conform het PvA dient het booronderzoek op de volgende vragen een antwoord te geven:

1. Hoe goed is de bodemopbouw bewaard gebleven?
2. Hoe ziet de bodemopbouw eruit? Is er een ophogingslaag in het plangebied aanwezig en wat is de dikte daarvan?
3. Zijn er archeologische niveaus aanwezig? En zo ja, wat is de aard, ouderdom en omvang daarvan?
4. In welke mate stemmen de resultaten overeen met de in het bureauonderzoek geformuleerde (archeologische) verwachtingen?

Voor het onderzoek zijn 27 boringen uitgevoerd. Op de sportvelden die op dit moment nog intensief worden gebruikt, was het uitvoeren van een (verkenning) booronderzoek niet verantwoord. Het overgrote deel van de boringen kon tot ongeveer 0,75 m in het grondwater worden doorgezet. Enkele boringen waarin veen voorkwam, konden tot iets groter diepte (overgang veen – zand) worden doorgezet. De boringen zijn gecombineerde Edelman – guts zuigbuis boringen. Het is op die manier, op routinematige wijze, haalbaar om in (los) duinzand tot ongeveer 0,75 m onder grondwater sediment omhoog te halen. In het plangebied komt dat neer op 0,1 tot 0,5 m + NAP. Boringen met een guts (door veen) kunnen tot omstreeks 10 cm onder het veen, in het grondwater, sediment ophalen. Omdat boringen “dwars” op de geologie in potentie meer variatie in bodemopbouw en daarmee informatie vertonen is ter compensatie van de boringen die op de sportvelden geprojecteerd waren een aantal boringen buiten het plangebied gezet. Alle boringen zijn ingemeten met behulp van een landmeetkundig GPS-systeem. De boringen zijn beschreven conform de Archeologische Standaard Boorbeschrijvingsmethode.¹⁴ De boorpunten staan in afbeelding 2 weergegeven en de beschrijving ervan is terug te vinden in bijlage 2.

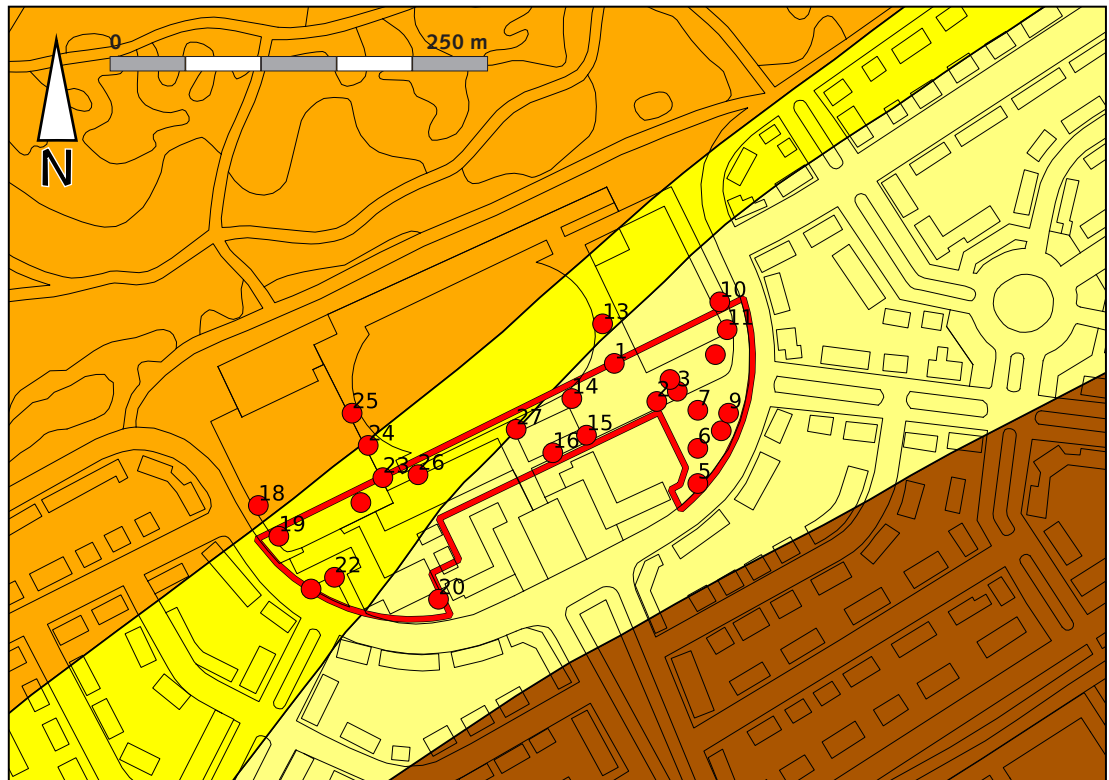
3.2 Resultaten en interpretatie

Drie boringen liepen op geringe diepte onder maaiveld in grof (baksteen)puin vast. De overige 24 boringen konden tot ruim in het grondwater worden doorgezet. In puur duinzand ligt die einddiepte over het algemeen rond 0,35 m + NAP. In acht boringen werd veen aangetroffen. In drie boringen (nrs. 5, 11 en 22) werd bovenop het veen een laag (natuurlijk) zand aangetroffen met daarin goed herkenbare antropogene bodemvorming: “vet”, sterk humeus, (donker)bruin of grijs zand. Het materiaal heeft een consistentie die vergelijkbaar is met drassige slootkanten die door, met name

---

¹³ Rieffe 2015.

¹⁴ Bosch 2008.

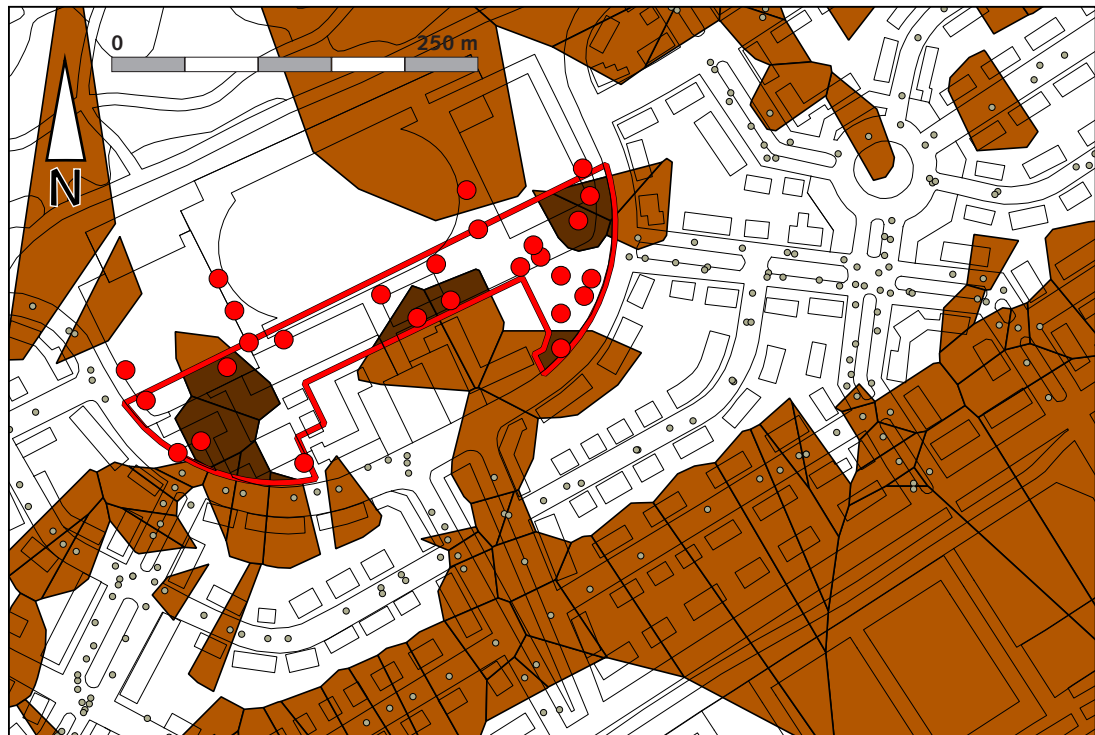

- Plangebied
- Boorpunten, met volgnummer
- Geologie
- Hollandveen op Laag van Voorburg
- Laag van Den Haag op Laag van Voorburg
- Laag van Den Haag op Hollandveen en Laag van Voorburg
- Laag van Voorburg aan, of zeer dicht onder het maaiveld

Afb. 2 Een uitsnede van de geologische kaart met het plangebied met daarop de boorpunten van het onderzoek.

koeien, wordt vertrapt. In de overige vijf boringen met veen is een dergelijke (antropogene) bodem niet te onderscheiden van de erboven liggende laag geroerde, en waarschijnlijk ook opgebrachte, grond. Ook in de 17 boringen zonder veen bestaat de bovenste 70 tot 120 cm uit geroerde grond, daaronder ligt duinzand met meer natuurlijke kenmerken. Ook in deze boringen is in een aantal daarvan direct onder de subrecente laag geroerde grond (met fragmentjes kalkmortel, puin en soms zelfs beton) een antropogene bodem in zand herkenbaar (nrs. 4, 6, 7, 8, 9, 19, 20, 23, 26 en 27). Deze bodem is minder vetzig dan die op een vergelijkbaar stratigrafisch niveau op het veen. Ook hier ontbreekt elk restant van sedimentaire gelaagdheid. Of de sterke mate van homogenisatie veroorzaakt is door akker- of tuinbouw, of dat betreding door grazend vee aan deze homogenisatie ten grondslag ligt, is op basis van booronderzoek natuurlijk niet te bepalen.

Een boring springt bij dit onderzoek in het oog: nummer 18. De laag geroerde grond gaat direct over in (schoon) duinzand, maarde hoogte waarop dat gebeurt is niet bijzonder (1,45 m + NAP). Wel bijzonder was de aanwezigheid van enkele fragmenten leer in de boor. Wellicht gaat het hier om een in een sloot terechtgekomen schoen. Als het een schoen betrof kon het natuurlijk ook om een tot op de draad versleten exemplaar gaan die "gewoon tijdens het gebruik" van een voet is gevallen.

- Plangebied
- Boorpunten "LVP15b"
- Overige bronnen
- Verbreiding veen in plangebied
- Verbreiding veen buiten plangebied

Afb. 3 Verbreiding veen binnen het plangebied

Interpretatie

In tegenstelling tot het beeld dat de huidige geologische kaart laat zien,¹⁵ ligt in het plangebied op verschillende plaatsen een laag(je) veen (afb. 3). De dikte ervan varieert en was bij dit onderzoek maximaal 90 cm. Goed ontwikkelde, relatief hoge, duinen zijn nu niet herkend, dat wordt voor een deel verklaard door van afvlakking van het oorspronkelijke reliëf tijdens het aanleggen van het sportpark of tijdens de landbouwactiviteiten (die daar nog aan vooraf gingen) vanaf de late middeleeuwen. Voor een ander deel, en misschien wel het belangrijkste deel, is dat veroorzaakt doordat de oorspronkelijke geomorfologie van het (plan)gebied een veel diverser beeld opleverde van geïsoleerde losse duinkopjes te midden van lager gelegen (drassige) zandvlaktes.

Het beeld over de verbreiding van veen of duintjes die uit het nu uitgevoerde onderzoek naar voren komt wijkt eigenlijk niet af van het beeld dat al eerder ontstond door de uitgebreide waarnemingen bij de rioolvervangingswerken in de Vogelwijk.

In boring 18 zijn enkele stukjes leer gevonden, vermoedelijk gaat het om fragmenten van een schoen die in een sloot is terechtgekomen. De ouderdom is niet vast te stellen. Vermoedelijk is het een niet zo heel erg oud object, wellicht begin tot midden 19de eeuw. Dat een dergelijke vondst met een boor wordt gedaan is niet alledaags en om die reden wordt het hier vermeld.

¹⁵ Vos e.a. 2007.

3.3 Beantwoording onderzoeksvragen

1. *Hoe goed is de bodemopbouw bewaard gebleven?* Onder een laag geroerde grond van variabele dikte is de oorspronkelijke bodemopbouw aangetroffen. Het onderscheid tussen de laatmiddeleeuwse- of nieuwe tijdse akkers en weiden (onder) en de erboven liggende "echte" verstoring is soms niet te maken.
2. *Hoe ziet de bodemopbouw eruit? Is er een ophogingslaag in het plangebied aanwezig en wat is de dikte daarvan?* De oudste afzettingen betreffen goed gesorteerd matig fijn tot zeer fijn (duin) zand (Laag van Voorburg). In alle boringen betreft het ontkalkt materiaal. In acht boringen ligt op dit duinzand een laag veen (Hollandveen Laagpakket). De dikte daarvan varieert van net 10 centimeter (boring 13) tot bijna 1 meter (boring 22). Op het veen ligt veelal ook een laag (stuif)zand, met vergelijkbare kenmerken als dat in de boringen zonder veen. In ongeveer de helft van de geslaagde boringen is in de top van het zand, direct onder de laag geroerde grond, een homogene, grijze tot bruine, humeuze bodem aanwezig. Alle boringen worden, direct onder het maaiveld, gekenmerkt door een laag geroerde grond. De dikte daarvan varieert van 0,4 m tot 1,6 m, gemiddeld is die laag ruim 80 cm dik. Op zichzelf is aan de opgeboorde, geroerde grond niet te zien of het om van elders aangevoerd zand gaat, of dat het lokaal vergraven materiaal betreft. De aanwijzingen voor aangevoerde grond zijn vooral te vinden in de onnatuurlijke steile overgang tussen het hoge deel van de Vogelwijk (ten oosten van de Laan van Poot) en het lagere deel ten westen daarvan, het gebied dat nu nog als sportveld in gebruik is..
3. *Zijn er archeologische niveaus aanwezig? En zo ja, wat is de aard, ouderdom en omvang, daarvan?* In bijna de helft van de boringen is direct onder de laag geroerde grond een homogeen, sterk humeus pakket zand aangetroffen dat waarschijnlijk als gevolg van agrarische activiteiten vanaf de (late) middeleeuwen tot stand was gekomen. Andere (en oudere) archeologische niveaus zijn niet herkend.
4. *In welke mate stemmen de resultaten overeen met de in het bureauonderzoek geformuleerde (archeologische) verwachtingen?* Vindplaatsen uit de (late) prehistorie tot in vroeg historische tijden zijn niet herkend. De sterk gehomogeniseerde bodem die in ongeveer de helft van de boringen is aangetroffen is vrijwel zeker door de laat- en postmiddeleeuwse agrarische activiteiten tot stand gekomen. Sloten of verkavelingspatronen die op begin 20ste-eeuwse topografische kaarten staan afgebeeld zijn daarvan de laatste "relicten". Voor het ontbreken van aanwijzingen voor prehistorische tot vroeg historische vindplaatsen zijn op basis van het uitgevoerde onderzoek twee redenen aan te voeren: 1) Min of meer in de (lengte) as van het plangebied ligt een veenlaag. Dat is een onder natte condities opgebouwde opvulling van een depressie in het strandwallen landschap, een gebied dus dat in de prehistorie niet geschikt was voor bewoning in de prehistorie. 2) Archeologische niveaus in de Vogelwijk zijn over het algemeen aangetroffen op een hoogte van 1,5 m + NAP en hoger, in slechts 7 boringen waarin enkel zand voorkomt, is boven dat niveau überhaupt ongeroerde grond aangetroffen (boringen 6, 8, 9, 19, 20, 23 en 27). Op basis van het booronderzoek mag geconcludeerd worden dat de kans dat in het plangebied de verkaveling zoals die vanaf de late middeleeuwen werd uitgelegd nog in de bodem aanwezig is. Boerderijen van waaruit dit systeem werd opgezet liggen op basis van historische kaarten niet binnen het plangebied.

4 Conclusie en advies

Bij het booronderzoek is geen intact prehistorisch of Romeins maaiveld herkend. Resten uit die periodes zijn in het plangebied zeer waarschijnlijk niet meer te verwachten. Het maaiveld uit de late middeleeuwen en daarna lijkt in (grote) delen van het plangebied nog wel min of meer intact aanwezig te zijn. Boring 18 is daarbij door een mogelijke sloot die uit deze (ruime) periode stamt gegaan. Op grond van historisch kaartmateriaal mogen binnen het plangebied de sporen van een enkele verkavelingssloot verwacht worden. Archeologisch vervolgonderzoek daarnaar zal naar verwachting echter weinig tot geen kenniswinst opleveren.

Geadviseerd wordt daarom binnen het plangebied geen verder archeologisch onderzoek uit te voeren en het gebied voor wat betreft archeologie vrij te geven.

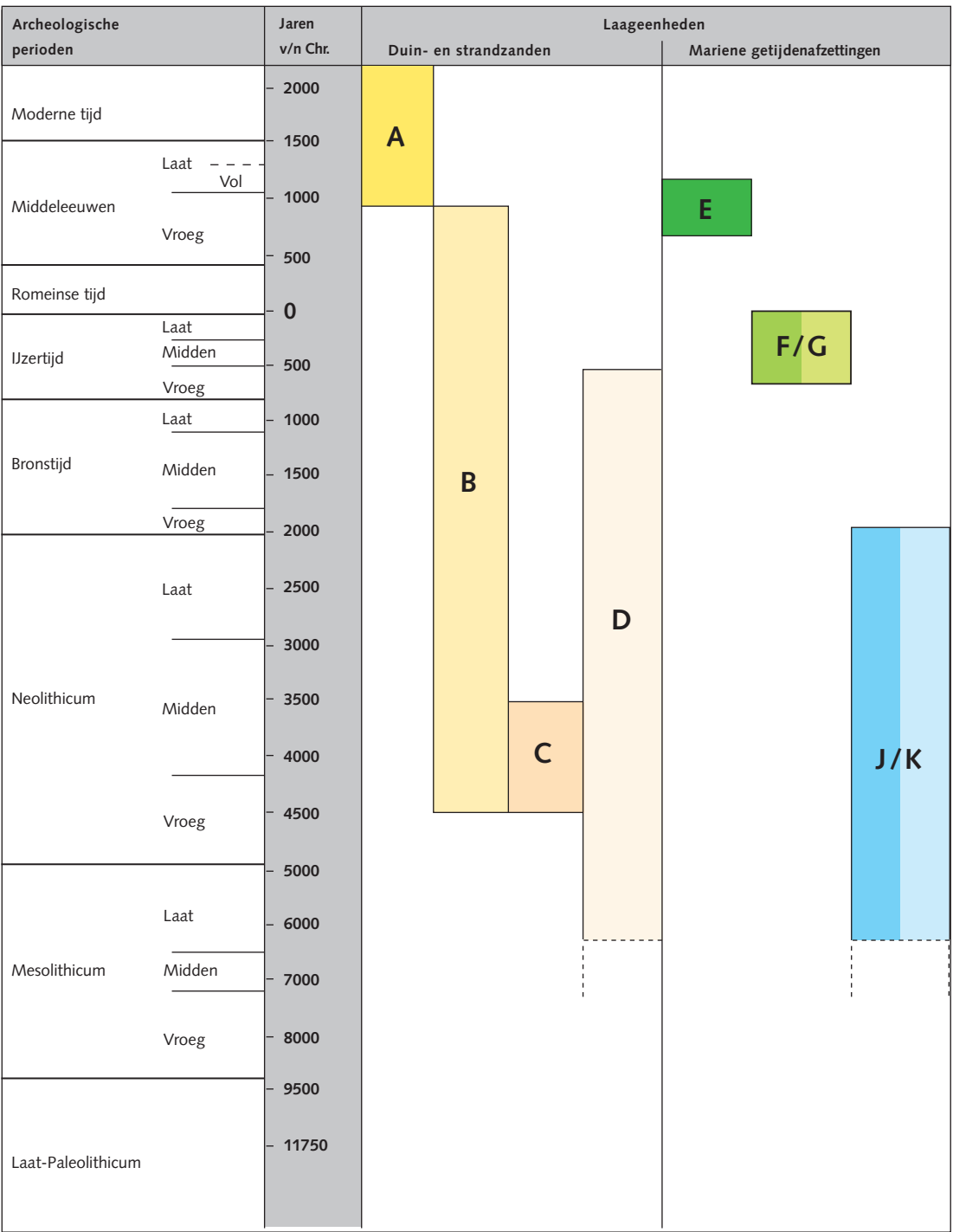
Literatuur

- Alkemade, M.M.M., 2011, *Toelichting op de Archeologische Waarden- en Verwachtingenkaart Den Haag (AWVK)*. (Haagse Archeologische Rapportage 2011). Den Haag.
- Berendsen, H.J.A., 2005, *Landschappelijk Nederland. De fysisch-geografische regio's*. (Fysische geografie van Nederland). Assen.
- Bosch, J.H.A., 2008, *Archeologische Standaard Boorbeschrijvingsmethode versie 1.1*. (Deltares-rapport 2008-U-R0881/a). Utrecht.
- Meering, A.O.J., 2015, *Laan van Poot, HALO-terrein, gemeente Den Haag. Bureauonderzoek archeologische waarden*. (Haagse Archeologische Rapportage 1508). Den Haag.
- Meurkens, L., en T. Hamburg, 2007, *Prehistorische bewoning op het World Forum gebied - Den Haag*. (Rapport 0724). Den Haag.
- Mijle Meijer, R.A. van der, 2012, *Eiberplein, gemeente Den Haag. Een Definitief Archeologisch Onderzoek. IJzertijd in de duinen*. (Haagse Archeologische Rapportage 1228). Den Haag.
- Stal, K, 2002, *"Een parel aan de kroon van 's-Gravenhage". Zorgvliet, de geschiedenis van landgoed en villawijk*. Den Haag.
- Rieffe, E.C., 2015, *Plan van Aanpak Laan van Poot – HALO-terrein*. Intern rapport afdeling Archeologie. Den Haag.
- Rieffe, E.C., L.I. Kooistra, en S.B.C. Bloo, 2014, *Vogelwijk fase 3, gemeente Den Haag. Archeologische begeleiding vervanging riool*. (Haagse Archeologische Rapportage 1402). Den Haag.
- Stokkel, P.J.A., 2010a, *Fazantplein, gemeente Den Haag. Een definitief archeologisch onderzoek*. (Rapport 1027). Den Haag.
- Stokkel, P.J.A., 2010b, *Kwartellaan zuid gemeente Den Haag. Een definitief archeologisch onderzoek*. (Rapport 1043). Den Haag.
- Vos, P., E.C. Rieffe, en E.E.B. Bulten, 2007, *Nieuwe geologische kaart van Den Haag en Rijswijk*. Den Haag.

Verantwoording afbeeldingen

1. Het plangebied geprojecteerd op een historische kaart (Haags Gemeentearchief).
2. Een uitsnede van de geologische kaart met het plangebied met daarop de boorpunten van het onderzoek (Gemeente Den Haag).
3. Verbreiding veen binnen het plangebied

Bijlage 1: Tabel perioden en laagindeling

- A: Laag van Den Haag (voorheen Jonge Duinen)
- B: Laag van Voorburg (voorheen Oude Duinen)
- C: Laag van Ypenburg (voorheen Oude duinen)
- D: Laag van Rijswijk (voorheen Strandzanden)
- E: Laag van Poeldijk (voorheen Duinkerke II /III Afzettingen)
- F: Gantel Laag, kleiige afzettingen (voorheen Duinkerke I Afzettingen)
- G: Gantel Laag, zandige afzettingen (voorheen Duinkerke I Afzettingen)
- J: Laagpakket van Wormer, kleiige afzettingen (voorheen Afzettingen van Calais)
- K: Laagpakket van Wormer, zandige afzettingen (voorheen Afzettingen van Calais)

Bijlage 2: Boorgegevens

Legenda

Laag	NEN-naam
V	Veen mineraalarm
Vz3	Veen sterk zandig
Zs1	Zand zwak siltig
x	Verstoring

- 1 geringe hoeveelheid
 2 matige hoeveelheid
 3 grote hoeveelheid

Boornummer	Bovenkant laag (m NAP)	Onderkant laag (m NAP)	Laag	Hoofdkleur	Bijkleur	Tint	Houtskool	Aardewerk	Humus	IJzer-oxide	Opmerkingen
1	2.30	1.10	x								
	1.10	0.30	Zs1	grijs	geel						
2	2.25	1.75	x								
3	1.95	1.25	x								
	1.25	0.15	Zs1	grijs							
4	2.25	1.25	x								
	1.25	1.05	Zs1	grijs					1		
	1.05	0.65	Zs1	grijs							
	0.65	0.45	Zs1	grijs		licht					
5	3.25	1.85	x								
	1.85	1.65	Zs1	grijs	bruin				3		
	1.65	1.35	Vz3								
	1.35	1.20	Zs1	grijs		donker			1		
	1.20	1.05	Zs1	grijs		licht					
6	2.05	1.55	x								
	1.55	1.45	Zs1	grijs					2		vuil
	1.45	0.35	Zs1	grijs							schoon
7	1.90	1.40	x								
	1.40	1.20	Zs1	grijs		donker			3		
	1.20	0.40	Zs1	grijs	bruin	licht					
	0.40	-0.10	Zs1	grijs		licht					
8	2.15	1.85	x								

Boornummer	Bovenkant laag (m NAP)	Onderkant laag (m NAP)	Laag	Hoofdkleur	Bijkleur	Tint	Houtskool	Aardewerk	Humus	IJzer-oxide	Opmerkingen
	1.85	0.95	Zs1	grijs	bruin				2		restant bodem
	0.95	0.35	Zs1	grijs							schoon
9	2.15	1.65	x								
	1.65	1.25	Zs1	grijs		donker			1		
	1.25	0.35	Zs1	grijs							
10	1.95	1.25	x								
	1.25	0.95	Zs1	grijs	bruin				1		schoon
	0.95	0.15	Zs1	grijs					1		
11	2.05	1.15	x								
	1.15	1.05	Zs1	grijs		donker					
	1.05	0.65	Zs1	grijs							
	0.65	0.45	V	bruin							
	0.45	0.25	Zs1	grijs							
12	2.80	2.10	x								
	2.10	1.90	Vz3	grijs	bruin						
	1.90	1.60	Zs1	grijs							schoon
13	2.25	1.55	x								
	1.55	1.45	V								
	1.45	1.25	Zs1	grijs	bruin						
	1.25	1.05	Zs1	grijs		licht					schoon
14	2.30	1.80	x								
	2.30	2.30	Zs1	Gr							
15	2.10	1.60	x								
	1.60	1.10	V	bruin							
	1.10	1.00	Zs1	grijs							
16	1.95	1.05	x								
	1.05	0.75	V								
	0.75	0.55	Zs1	grijs		licht					
17	2.30	1.50	x								
	1.50	1.20	V	bruin							
	1.20	1.00	Zs1	grijs							
18	2.35	1.45	x								vulling oude sloot? Stukken leer!
	1.45	0.55	Zs1	grijs							
19	2.30	1.90	x								
	1.90	1.30	Zs1	grijs					1		
	1.30	0.50	Zs1	grijs		licht					

Boornummer	Bovenkant laag (m NAP)	Onderkant laag (m NAP)	Laag	Hoofdkleur	Bijkleur	Tint	Houtskool	Aardewerk	Humus	IJzer-oxide	Opmerkingen
20	3.30	2.30	x								
	2.30	1.70	Zs1	grijs		donker			1		
	1.70	1.20	Zs1	grijs	bruin						
21	3.45	3.15	x								vast puin?
22	3.15	1.55	x								
	1.55	1.25	Zs1	bruin	grijs				3		vettig; MEL - MEP bodem
	1.25	0.35	V	bruin							
	0.35	0.35	Zs1	grijs					1		
23	2.30	1.50	x								
	1.50	1.30	Zs1	grijs		donker			1		vuil
	1.30	0.80	Zs1	grijs							
	0.80	0.70	Zs1	grijs	bruin						
	0.70	0.10	Zs1	grijs							
24	2.30	1.30	x								
	1.30	0.80	Zs1	grijs							schoon!
	0.80	0.60	Zs1	grijs	bruin						rietwortel(?)
	0.60	0.30	Zs1	grijs		licht					
25	2.25	1.15	x								
	1.15	0.75	Zs1	grijs							
	0.75	0.35	Zs1	grijs	bruin	licht					
	0.35	0.05	Zs1	grijs		licht					schoon
26	2.25	1.25	x								
	1.25	1.05	Zs1	grijs		donker					MEL / MEP akker - weide
	1.05	0.25	Zs1	grijs	geel	licht					schoon
27	2.35	1.55	x								
	1.55	1.45	Zs1	grijs	bruin	donker			2		
	1.45	0.35	Zs1	grijs		licht					

